

Виши асистент Љубана Сладић, ма

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

КАЗНА ДОЖИВОТНОГ ЗАТВОРА КАО КРИВИЧНОПРАВНИ ИНСТРУМЕНТ РЕАКЦИЈЕ НА КРИМИНАЛИТЕТ (ОПРАВДАНОСТ ИЛИ НЕ?)

У раду ће бити више ријечи о казни доживотног затвора као једној од најдискутабилнијих и најспорнијих врста кривичних санкција. Кривичне санкције представљају кривичноправне инструменте реакције на криминалитет. Да ли ова врста кривичне санкције оправдано има своје мјесто у систему кривичних санкција, да ли превагу односе аргументи за или против ње, да ли постоје и који су механизми преиспитивања исте, питања су којима се бави аутор овог рада.

Кључне ријечи: Кривичне санкције; Казна доживотног затвора; Криминалитет.

1. УВОД

Кривично право Републике Српске¹ познаје сљедеће врсте кривичних санкција:

1. Казне,
2. Алтернативне мјере,
3. Мјере безбједности и
4. Васпитне мјере.

Казне које се могу изрећи учиниоцу кривичног дјела, према позитивноправном рјешењу, су:

1. Казна дуготрајног затвора,

Љубана Сладић, ljubana.sladic@pravni.ues.rs.ba.

¹ Кривични законик Републике Српске – КЗ РС, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/2017 и 104/18 – одлука УС.

2. Казна затвора,
3. Новчана казна и
4. Забрана управљања моторним возилом.

Имајући у виду да је у тренутку писања рада у скупштинској процедури и Нацрт Закона о измјена и допунама Кривичног законика Републике Српске,² овај рад узео је у обзир и рјешења која се налазе у том Нацрту.

Према горе наведеном Нацрту, између осталог, предвиђа се казна доживотног затвора умјесто казне дуготрајног затвора. С обзиром на то да је овај рад посвећен казни доживотног затвора, у наставку рада слиједи више ријечи о њој, како из угла теорије и упоредног права, тако и из угла Нацрта Закона о измјенама и допунама Кривичног законика Републике Српске, за који се очекује да ће у скорије вријеме постати и званично дио позитивног кривичноправног законодавства Републике Српске.

2. КАЗНА ДОЖИВОТНОГ ЗАТВОРА

Казна доживотног затвора може се дефинисати као казна којом се судском одлуком лицу одузима право слободе до краја његовог живота.³

Како је већ претходно наведено, позитивно кривично право Републике Српске не прописује казну доживотног затвора у систему кривичних санкција. Најстрожа врста казне, а и свих кривичних санкција, за сада је казна дуготрајног затвора. Међутим, кривично законодавство Републике Српске, у свјетлу предстојећих измјена и допуна Кривичног законика, предвиђа казну доживотног затвора и то баш умјесто постојеће казне дуготрајног затвора. За разлику од тог рјешења, већина европских земаља је ову врсту казне увела као замјену за некадашњу смртну казну,⁴ а и у теорији се истиче да ова врста казне суштински и представља једину праву замјену за смртну казну.⁵

Казна доживотног затвора, према предложеном рјешењу, могла би се прописати само за најтежа кривична дјела и најтеже облике тешких

² Нацрт Закона о измјенама и допунама Кривичног законика Републике Српске, <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/zakoni-u-proceduri/nacrt-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-krivi%C4%8Dnog-zakonika-republike-srpske>, 30. септембар 2020.

³ Ђ. Игњатовић, „Казна доживотног затвора – разлози увођења и осврт на решења у последњој новели Кривичног законика“, *Измене у кривичном законодавству и статусу носилаца правосудних функција и адекватност државне реакције на криминалитет (међународни правни стандарди и стање у Србији)*, Златибор 2019, 121.

⁴ В. Божић, М. М. Симовић, „Критички осврт на реформу кривичног законодавства у односу на казну затвора у Републици Хрватској и Републици Србији“, *Српска правна мисао* 53/2020, 130, фн. 5.

⁵ Д. Коларић, „Доживотни затвор – *pro et contra*“, *Правни живот* 9/2015, 641.

кривичних дјела⁶ те би, као таква, могла бити прописана као једина казна за одређено кривично дјело. Увођењем ове врсте санкције се на терену кривичног права ствара својеврсни парадокс јер, с једне стране дјелује да кривично законодавство постаје репресивније прописивањем ове казне, а са друге стране, она ће се ријетко изрицати, чак и рјеђе него досадашња казна дуготрајног затвора па се не може очекивати да ће кривично право постати репресивније у пракси.⁷

Овако предвиђена врста казне неће се моћи изрећи учиниоцу који у вријеме извршења кривичног дјела није навршио 21 годину живота, трудној жени, учиниоцу чија је урачунљивост у вријеме извршења кривичног дјела била битно смањена као ни за покушај кривичног дјела. Слично рјешење садржи кривично законодавство Русије које прописује да се казна доживотног затвора не може изрећи женама, лицима која у вријеме извршења дјела нису навршила 18 година и мушкарцима који у вријеме изрицања казне имају преко 60 година.⁸

3. КАЗНА ДОЖИВОТНОГ ЗАТВОРА И УСЛОВНИ ОТПУСТ

Условни отпуст представља институт кривичног права којим се суспендује казна и чија се суштина огледа у томе да се дио казне не извршава односно до извршења преосталог дијела казне долази само изузетно и то у случају опозива условног отпуста, а уколико до опозива условног отпуста не дође, казна се гаси.⁹

Занимљиво је напоменути да је првобитно, током рада на Нацрту било упућених иницијатива да се казна доживотног затвора нормира тако да не постоји могућност условног отпуста. Таква иницијатива ипак није прихваћена те се у тексту Нацрта предвиђа условни отпуст као механизам којим ће се, по протеклу временског периода од 25 година, моћи преиспитати ова казна.

⁶ Према тексту Нацрта Закона о измјенама и допунама КС РС, то су следећа кривична дјела: тешко убиство; обљуба с дјететом млађим од петнаест година ако је услед дјела наступила смрт дјетета; убиство представника највиших органа Републике Српске; најтежи облици кривичних дјела против уставног уређења Републике Српске ако је при извршењу дјела учинилац умишљајно лишио живота једно или више лица; тероризам ако су дјела имала за посљедицу велика разарања или смрт једног или више лица или ако је при извршењу кривичног дјела учинилац неко лице с умишљајем лишио живота; узимање талаца ако је при извршењу кривичног дјела учинилац отето лице с умишљајем лишио живота, и извршење кривичног дјела у саставу криминалног удружења која заједничким дјеловањем изврше кривично дјело прописано Закоником.

⁷ З. Стојановић, „Систем казни у кривичном праву Србије и потреба његовог даљег усавршавања“, *Казнена реакција у Србији*, Београд 2015, 22.

⁸ Н. Бингулац, *Правна природа и сврха казне затвора*, докторска дисертација одбрањена на Правном факултету за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад 2015, 178.

⁹ З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, Београд 2014, 303.

У европском праву постоји обавеза за државе које пропишу казну доживотног затвора, да предвиде условни отпуст након издржане казне затвора у трајању од 20 година.¹⁰ Такво рјешење је начелно прихваћено, с тим што се поменути временски период разликује па је тако условни отпуст код ове врсте казне могуће одредити у Данској и Финској након 12 година, у Аустрији, Белгији, Њемачкој и Швајцарској након 15 година док је најдужи период у Турској и он износи 40 година док је у тој и неким другим земљама за поједина кривична дјела са запријеђеном казном доживотног затвора апсолутно искључена могућност условног отпуштања.¹¹

Рјешењем према коме није дозвољен условни отпуст лицима која су осуђена на казну доживотног затвора, значило би прихватити став да је овакво лице доживотно опасно што се коси са појединим криминолошким истраживањима која су дошла до закључка да са старењем опада и склоност и способност за вршење кривичних дјела.¹² Казна доживотног затвора не би се смјела изрећи неком лицу само на основу процјене његове опасности јер је опасност као критеријум релевантна само приликом изрицања мјера безбједности те се истиче да би основ за изрицање ове врсте казне, као и за остале, требао бити тежина кривичног дјела и степен кривице учиниоца.¹³

Наравно, треба имати на уму да, поред протека поменутог временског периода, за позитивну одлуку о условном отпуштању лица које је осуђено на казну доживотног затвора треба узети у обзир и цијенити испуњеност других, општих услова, а то су примјерно владање у току издржавања казне, залагање на раду и учествовање у процесу ресоцијализације те да се може очекивати да ће се односно лице на слободи добро владати. Поред наведених услова, за условни отпуст цијени се и личност осуђеног, његов ранији живот и осуђиваност, да ли је против њега покренут други кривични поступак, однос према извршеном дјелу и жртви, понашање током издржавања казне затвора и степен ресоцијализације, успјешност примјене програма извршавања казне затвора и извршавање радних обавеза, узимајући у обзир његову радну способност, да ли је дошло до промјене његовог понашања након извршења кривичног дјела као и друге околности које показују да је у односу на њега постигнута сврха кажњавања.

За разлику од, условно речено, нашег рјешења, у кривичном законодавству Републике Србије предвиђено је да до условног отпуста

¹⁰ В. Божић, М. М. Симовић, 130, фн. 5.

¹¹ Савјет Европе и Европски одбор за спречавање мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, *Ситуација затвореника осуђених на доживотни затвор*, Извод из 25. општег извјештаја 2016, 1.

¹² Ђ. Игњатовић, 124.

¹³ З. Стојановић, (2015), 7.

може доћи након издржане казне затвора у трајању од 27 година¹⁴ док се за нека кривична дјела, за која је прописана казна доживотног затвора, уопште не предвиђа условни отпуст. Такво рјешење је критиковано, првобитно због самог „оправдања“ за његово увођење у законски текст¹⁵ као и из разлога што такво рјешење није у складу са Европском конвенцијом о људским правима и основним слободама.¹⁶ Овакво правило свакако представља проблем, имајући у виду да је условни отпуст један од најзначајнијих института пенологије којима се омогућава да се одржи задовољавајућа атмосфера у казнено-поправним установама те да се осуђена лица подстакну да поштују заводска правила.¹⁷

4. КАЗНА ДОЖИВОТНОГ ЗАТВОРА И ПОМИЛОВАЊЕ

Помиловање представља институт којим шеф државе може измијенити дејство судске одлуке у смислу изречене кривичне санкције или се спречава да се донесе таква одлука уколико до кривичног гоњења још увијек није дошло.¹⁸ За помиловање се наводи и да је посљедњи механизам корекције неправичних судских одлука јер може кориговати ефекте осуђујућих одлука у односу на невина лица или усљед измијених социјалних околности.¹⁹

Према рјешењу предвиђеном у Нацрту, лицу које је осуђено на казну доживотног затвора, помиловање се не може дати прије него је издржало 25 година затвора. Ово је један од видова ограничења института помиловања, али уједно и додатни механизам преиспитивања казне доживотног затвора.

У системима који не предвиђају условни отпуст за оне који су осуђени на казну доживотног затвора, помиловање представља једини механизам преиспитивања њихове казне.²⁰ Такође, став Европског суда за људска права је да се казна доживотног затвора не може прописати

¹⁴ Д. Д. Дракић, И. Д. Милић, „О појединим материјалним, процесним и извршним аспектима условног отпуста“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2/2019, 419.

¹⁵ „... Да је то решење у складу са иницијативом фондације која је прикупила велики број потписа грађана (скоро 160 хиљада).“ – В. Илић, „(Не)помирљивост казне доживотног затвора и људских права“, *Кримен* 2/2019, 157.

¹⁶ Случај Винтер и други против УК у којој одлуци се, између осталог наводи да је противно члану 3. ЕКЉП да држава лиши одређено лице слободе, а да му при томе барем не пружи могућност да једног дана поново добије ту слободу. Вид. *Ситуација затвореника осуђених на доживотни затвор*, 4.

¹⁷ Ђ. Игњатовић, 132.

¹⁸ З. Стојановић, (2014), 382.

¹⁹ И. Вуковић, В. Бајовић, „Садржина помиловања и поједине недоумице у његовој примени“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2017, 60.

²⁰ В. Илић, 168.

нити изрећи неком лицу, а да му се истовремено не пружи право да казна траје краће односно да се трансформише у временски одређену казну затвора, путем института помиловања или условног отпуста.²¹

5. КАЗНА ДОЖИВОТНОГ ЗАТВОРА – *PRO ET CONTRA*

Досадашњи наводи су се базирали на законским рјешењима, како позитивноправним тако и оним који се налазе у скупштинској процедури. Оно што слиједи јесте поглед на казну доживотног затвора из угла правне теорије.

Већи број аутора се слаже да су бројније „лоше стране“ односно приговори који се могу упутити овој врсти кривичне санкције. Тако се, примјера ради, наводи да је ово врста казне на коју не може да утиче суд, одређујући њено трајање већ то зависи, прије свега од биолошке околности – смрти, у чему се огледа дискриминишући карактер ове кривичне санкције јер трајање исте зависи од физичке и психичке конституције сваког понаособ.²² Надаље се наводе аргументи попут тога да она није хумана казна, да нема нити генерално превентивни нити специјално превентивни карактер као и да не штити друштво²³ односно да су главни разлози за њено неувођење у систем кривичних санкција неких држава њена неодређеност, неучинковитост и несврсисходност.²⁴

С друге стране, наводи се да се криминално политичко оправдање за увођење ове врсте казне у систем кривичних санкција огледа у томе да се тиме жели показати већа одлучност државе на плану сузбијања тешких кривичних дјела. Поред тог удовољавања криминалној политици, надаље се наводи да ова казна има генерално превентивно дјеловање, да се увођењем ове казне у систем кривичних санкција усклађује законодавство са Римским статутом, да се њоме отклањају све слабости које је показала казна дуготрајног затвора као и да ову казну познају и законодавства великог броја европских земаља²⁵ као и да структура

²¹ Д. Коларић, 643.

²² Ђ. Игњатовић, *Казнена реакција у Србији*, Београд 2015, 6, фн. 17.

²³ Д. Јовашевић, З. Стевановић, *Казне као облик друштвене реакције на криминал*, Београд 2012, 4–44.

²⁴ В. Божић, М. М. Симовић, 140.

²⁵ М. Сведровић, „Криминалнополитичка оправданост промјена казнених санкција с освртом на увођење доживотног затвора и на сустав изрицања казне“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу* 2/2003, 355. У овом раду такође су, на странама 346–347 представљени резултати анкете у којој је испитаницима било постављено питање да ли су за или против увођења казне доживотног затвора, при чему је њих 80,11 % било за њено увођење, 13,44 % је било против док је 6,45 % испитаника било без става. Поред ове „неправничке“ анкете, спроведена је и „стручна“ анкета односно дискусија на одржаном округлом столу, гдје је од укупно 17 испитаника, девет било за увођење ове

криминалитета, при чему се акценат ставља на најтежа кривична дјела, оправдава њену примјену.²⁶

6. ЗАКЉУЧАК

Казна доживотног затвора представља кривичну санкцију, која има дугу традицију, али и која поставља читав низ питања на које није нимало лако дати одговор. Ако се фокусирамо само на позитивно право Републике Српске и њен основни извор кривичног права, а то је Кривични законик, онда можемо рећи да ова врста казне у нашем систему кривичних санкција и не постоји. Међутим, имајући у виду да се међу законима у скупштинској процедури налази и Нацрт Закона о измјенама и допунама Кривичног законика, ипак се може рећи да је Република Српска на добром путу да у свој систем кривичних санкција, умјесто досадашње казне дуготрајног затвора, уведе казну доживотног затвора.

Несумњиво, за лица која учине најтежа кривична дјела и најтеже облике тешких кривичних дјела, треба бити предвиђена и строга казна, каква је ова, али је спорно на који начин ову казну нормирати, а да при томе буду задовољени стандарди заштите људских права и слобода. Управо је заштита тих права и слобода на међународном плану била разлог зашто се казна доживотног затвора треба предвидјети у законском тексту тако да постоје механизми којима ће се, након извјесног времена, моћи преиспитати та казна и евентуално, уз испуњење законских услова, то лице пустити на слободу. Ти механизми у нашим „предстојећим“ новелама кривичног законодавства су условни отпуст и помиловање. И један и други институт могу бити дјелотворни тек након протеча рока од 25 година, при чему је за условни отпуст потребно испунити и низ законских услова док је одлука о помиловању у том смислу мање ограничена законским условима, а више обојена слободом шњфа државе. Све у свему, и условни отпуст и помиловање нису институти који ће се примјенити по аутоматизму и тиме дерогирати чињеницу да је казна доживотног затвора икада лицу и била изречена. Они служе као својеврстан коректив ове казне и као механизми којима се обезбјеђује заштита људских права и слобода лицу које се налази на издржавању казне доживотног затвора.

На питање да ли ће то лице казну доживотног затвора заиста и издржавати доживотно или ће му она бити скраћена уз помоћ института условног отпуста односно помиловања, не може се унапријед дати одврте казне док је осам било против њеног увођења. Већ на први поглед видљиво је да су представници струке далеко опрезнији при одговору на ово деликатно питање него што су обични грађани.

²⁶ Д. Коларић, 643.

говор, али у сваком случају вријеме и (не)испуњеност бројних законских услова ће помоћи при проналаску одговора на то питање.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Божић, Ванда, Симовић, М. Марина, „Критички осврт на реформу кривичног законодавства у односу на казну затвора у Републици Хрватској и Републици Србији“, *Српска правна мисао* 53/2020;
2. Бингулац, Ненад, *Правна природа и сврха казне затвора*, докторска дисертација одбрањена на Правном факултету за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад 2015;
3. Савјет Европе и Европски одбор за спречавање мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, *Ситуација затвореника осуђених на доживотни затвор*, Извод из 25. општег извјештаја 2016;
4. Вуковић, Игор, Бајовић, Вања, „Садржина помиловања и поједине недоумице у његовој примени“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2017;
5. Дракић, Д. Драгиша, Милић, Д. Иван „О појединим материјалним, процесним и извршним аспектима условног отпуста“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2/2019;
6. Игњатовић, Ђорђе, „Казна доживотног затвора – разлози увођења и осврт на решења у последњој новели Кривичног законика“, *Измене у кривичном законодавству и статусу носилаца правосудних функција и адекватност државне реакције на криминалитет (међународни правни стандарди и стање у Србији)*, Златибор 2019;
7. Игњатовић, Ђорђе, *Казнена реакција у Србији*, Београд 2015;
8. Илић, Владица, „(Не)помирљивост казне доживотног затвора и људских права“, *Кримен* 2/2019;
9. Јовашевић, Драган, Стевановић, Зоран, *Казне као облик друштвене реакције на криминал*, Београд 2012;
10. Коларић, Драгана, „Доживотни затвор – *pro et contra*“, *Правни живот* 9/2015;
11. Сведровић, Маријан, „Криминалнополитичка оправданост промјена казних санкција с освртом на увођење доживотног затвора и на сустав изрицања казне“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу* 2/2003;
12. Стојановић, Зоран, *Кривично право – општи део*, Београд 2014;
13. Стојановић, Зоран „Систем казни у кривичном праву Србије и потреба његовог даљег усавршавања“, *Казнена реакција у Србији*, Београд 2015.

Правни извори

1. Кривични законик Републике Српске – КЗ РС, *Службени гласник Републике Српске* бр. 64/2017 и 104/18 – одлука УС.

Интернет извори

1. Нацрт Закона о измјенама и допунама Кривичног законика Републике Српске, <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/zakoni-u-proceduri/nacrt-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-krivi%C4%8Dnog-zakonika-republike-srpske>.

Senior Assistant Ljubana Sladić, LL.M.

Faculty of Law, University of East Sarajevo

LIFE SENTENCE AS A CRIMINAL LAW INSTRUMENT OF RESPONSE TO CRIME (JUSTIFICATION OR NOT?)

Summary

The paper discusses life imprisonment as one of the most debatable and controversial types of criminal sanctions. Criminal sanctions are criminal law instruments of response to crime. Whether this type of criminal sanction justifiably has its place in the system of criminal sanctions, whether the arguments for or against it prevail, whether they exist and what the mechanisms for reviewing the same may be, are the questions that the author of this paper deals with.

Key words: *Criminal sanctions; Life imprisonment; Crime.*